

Кучик Г. Б.,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ В УСТАНОВЧИХ ДОКУМЕНТАХ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

У статті досліджуються особливості вживання спеціальної лексики у процесі підготовки та укладення установчих договорів міжнародних організацій. Центральна увага приділена застосуванню спеціальних термінів, інтернаціоналізмів, кліше та фразових стандартів у текстах нормативно-правових документів регламентуючого характеру. Охарактеризовано особливості вживання усталених виразів для точної та однозначної передачі інформації у цьому виді документів.

Ключові слова: мова дипломатії, спеціальна лексика, лексема, кліше, фразові стандарти.

В статье исследуются особенности употребления специальной лексики в процессе подготовки и подписания учредительных договоров международных организаций. Главным образом внимание акцентируется на использовании специальных терминов, интернационализмов, клише и фразовых стандартов в текстах нормативных документов регламентационного характера. Охарактеризованы особенности употребления устойчивых выражений для точной и однозначной передачи информации в этом роде документов.

Ключевые слова: язык дипломатии, специальная лексика, лексема, клише, фразовые стандарты.

The peculiarities of the use of specialized vocabulary in the process of preparation and conclusion of treaties of international organizations are researched in the article. The use of specialised terms, internationalisms, cliché and phrases in the texts of regulatory and legal documents are of primary importance. The analysis of the use of terms and fixed expressions for accurate monosemantic rendering of information in the documents is carried out.

Key words: diplomacy language, specialized vocabulary, lexeme, cliché, phrases.

Актуальність теми. Установчі документи міжнародних організацій становлять окремий вид нормативно-правових документів і регламентують діяльність міжнародних інституцій. Одним із елементів форми міжнародного договору є мова, завдяки якій виражається воля його суб'єктів у договорі. Саме в мові договору, його словесних формулюваннях в тексті виражається реальність волі і узгодження волі держав у міжнародному договорі [4, с. 32]. Момент такого узгодження фіксується словесно. Таким чином, текст договору є результатом переговорів, що успішно завершилися. У цьому контексті можна стверджувати, що міжнародний договір – словесна угода сторін. Цим документам притаманні особливості термінологічного та стилістичного характеру. Різні аспекти застосування у міжнародних нормативно-правових актах лексичних одиниць, термінів знайшло своє відображення у низці праць як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Серед них на особливу увагу заслуговують роботи В.В. Калюжної, Т.Б. Крючкової, Р.Д. Богранц, Є.М. Іссерліна, присвячені цим питанням [9; 10; 2; 8]. Водночас можна стверджувати, що деякі аспекти термінологічних та лексичних особливостей з об'єктивних причин лишилися поза увагою. Тому питання визначення особливостей застосування спеціальної лексики у процесі творення текстів міжнародно-правових документів, зокрема установчих документів міжнародних організацій, потребують ґрунтовного аналізу.

Мета даної статті – проаналізувати особливості застосування термінів у нормативно-правових документах міжнародних організацій установчого характеру.

Одним з важливих етапів укладення тексту установчого договору є процес проведення переговорів та узгодження позицій щодо майбутньої угоди. Невід'ємною частиною цього етапу є дипломатична активність, тісно пов'язана з мовленнєвою діяльністю представників сторін договору. Міжнародна дипломатична термінологія не з'явилася спонтанно та раптово. Вона пройшла досить тривалий шлях становлення та уніфікації. Пройшли десятиліття кропіткої роботи дипломатів-практиків, у результаті чого з'явилися узгоджені та загальноприйняті терміни, які застосовувалися і трактувалися однаково. Особливість дипломатичної діяльності полягає у використанні спеціальної лексики, термінології. Тобто, іншими словами, можна говорити про мову дипломатичної діяльності чи мову дипломатії.

Досліджуючи стилістичні особливості мови дипломатії, слід констатувати, що їй характерна однозначність, системність, тенденція до моносемії та емоційна нейтральність у межах сфери застосування. Водночас можна стверджувати, що лексиці дипломатії характерна насиченість інтернаціоналізмами [6, с. 435; 9, с. 89; 11, с. 101]. Функціонування дипломатичних документів характеризується максимальною точністю та однозначністю, оскільки їхній зміст повинен передавати абсолютно точну інформацію. При цьому слід вказати на однотипне та аналогічне сприйняття такої лексики (термінології) усіма сторонами договору, тобто тлумачення тієї чи іншої лексичної форми є ідентичним (тотожним). У термінологічному аспекті характерним для цього виду документів є застосування запозичених термінів з інших мов, а особливо грецьких та латинських. Як ілюстрацію можна навести декілька прикладів, як от:

Depositary (депозитарій) – “держава чи міжнародна організація, що бере на себе зобов'язання зберігати текст якогось міжнародного договору, документи про його ратифікацію”;

Pact (пакт) – “міжнародний договір”;

Protocol (протокол) – “сукупність загальноприйнятих у міжнародних відносинах правил, що визначають порядок здійснення різноманітних дипломатичних актів, форми зносин між дипломатами та керівними державними діячами різних країн” [13]. Серед значної кількості запозичених міжнародних термінів та терміноло-

гічних словосполучень особливе місце займають терміни англійського походження. Вони існують у чистому вигляді або у комбінованій формі: *career diplomat, diplomatic immunity, full powers, letters of recall*.

Подібно до стилю лексики дипломатії, застосування термінів у міжнародно-правових документах характеризується чіткістю і шаблонністю. В.В. Калюжна, наприклад, вважає, що мовною базою установчих документів міжнародних організацій є загальноживана лексика, яка корелює зі спеціальною та термінологічною лексикою, а також аббревіатурами та скороченнями. Вона виділяє дві тематичні групи спеціальної лексики: повна і точна назва документів та лексика, пов'язана із сторонами, що домовляються, з укладенням установчих договорів, їх підписанням [9, с. 83]. Саме спеціальна лексика створює стиль, характерний для міжнародно-правових документів, надаючи їм рис офіційності, строгості та стереотипності. Наведемо декілька прикладів вживання спеціальної лексики, що функціонує у текстах нормативно-правового характеру: *to be bound by; to be deposited in the archives; to be open for signature; to be subject of ratification; to enter into force; to express consent; Parties; ratification and accession* тощо.

В установчих документах (статутах) та правилах процедури спеціальна лексика застосовується найбільш чітко, оскільки канонічність тут пов'язана із завданням документу. Типовими в них є застосування положень: *Statute* (статут), *Purpose* (мета), *Structure* (структура), *Membership* (членство), *Expenses* (витрати), *Constitutional changes* (статутні зміни), *Final clause* (прикінцеві положення). Для кожного з них є характерним вживання певного набору ключових слів-термінів. Як приклад можна навести групи специфічних для кожного положення слів, які часто застосовуються:

Statute: immunities, legal capacity, privileges, seat (статут: імунітети, правочинність (правоздатність), привілеї, становище).

Purpose: functions, objectives, preamble (мета: функції, цілі, преамбула).

Structure: representative organs, executive organs, composition, appointment, subsidiary organs executive head, executive deputy, executive staff, session, meetings, conferences, procedures (структура: представницькі органи, виконавчі органи, склад, призначення на посаду, допоміжні органи, глава виконавчого органу, заступник керівника виконавчого органу, штат, сесія, засідання, конференція, процедура).

Membership: full members, eligibility, approval, associate members, suspension, membership, expulsion, withdrawal (членство: повноправні члени, виборність (членство), згода, асоційовані члени, тимчасове припинення, членство, позбавлення членства (виключення), вихід).

Expenses: budget income, compulsory contribution, voluntary contribution, fees, loans, special funds, financial regulations (витрати: бюджет, надходження, обов'язковий внесок, добровільні внески, ставки (тарифи), спеціальні фонди, фінансові правила).

Constitutional changes: amendment, review, constitution (статутні зміни: поправка, перегляд, статут).

Final clause: signature, ratification, entry into force, reservations, depositary, authentic text, preparatory agreement (прикінцеві положення: підписання, ратифікація, вступ у силу, окремі умови, депозитарії, автентичний текст, попередня угода).

Їх роль полягає в тому, що вони можуть засвідчувати загальний зміст тієї чи іншої частини документа, його жанр, можуть лексично формувати мовну ситуацію. Застосування цих лексичних груп є констатацією усталеного вживання в офіційно-діловому стилі: чим більш сталим є їх набір, тим більш канонічне оформлення мовної ситуації. Існує явно виражена тенденція збереження незмінності набору лексики певних положень, що є одним з проявів консерватизму стилю. Лексичні форми, які застосовуються у словосполученнях або самостійно, є досить часто повторюваними одиницями лексики документів, що пояснюється характерними рисами офіційно-ділового стилю – чіткістю, ясністю і шаблонністю [5, с. 7-8]. Той факт, що для мови документів не характерна синонімічність і різноманітність мовних засобів, призводить до високої частоти застосування одних і тих же лексичних одиниць. Незважаючи на повторюваність, лексичні форми в різних ситуаціях застосовуються не однаково часто.

Особливістю лексики міжнародних договорів є вживання кліше, які служать для економії мовних засобів вираження. Лінгвісти мають спільну думку, що вживання кліше в офіційно-діловому стилі, до якого відносять установчі документи, цілком природне і виправдане. Д.Е. Розенталь вважає, що кліше позбавляють мову простоти й емоційності [12, с. 98]. В.В. Калюжна називає клішовані вирази діловими стандартами і визначає їх як блоки, що багаторазово повторюються в усталеній формі у конкретних ситуаціях, закріплюються за ними, і як наслідок, починають функціонувати як словесні штампи [9, с. 88]. У договорах, конвенціях, статутах і текстах інших міжнародно-правових документів регламентаційного характеру використовують емоційно незабарвлені стандарти. Ці сталі вирази створюють ефект офіційності, сприяють економії процесу мислення та мовних засобів вираження. Той факт, що для мови документів не характерна різноманітність мовних засобів та синонімічність, призводить до частого застосування одних і тих же лексичних одиниць. Ці словосполучення, які укладачі текстів вводять у синтаксичні рамки простих і складних речень, розширюють або обмежують права, обов'язки, повноваження, викладені у положенні. При цьому порядок слів у реченні визначається строгістю і консерватизмом. Завдання ускладнюється тим, що їхнє застосування з одного боку уточнює, обмежує або конкретизує зміст речення, а з іншого – може призвести до появи двозначності та нечіткості. Саме це є основною причиною і поясненням того, чому укладачі текстів документів намагаються ввести застереження чи уточнення відразу після слова, яке вони визначають або уточнюють, навіть якщо це ускладнює та перешкоджає синтаксичну структуру речення.

Отже, можна констатувати, що клішовані вирази є діловими стандартами і визначаються як блоки, що багаторазово повторюються в усталеній формі у конкретних ситуаціях.

В установчих документах міжнародних організацій доволі часто застосовується низка лексем, що використовуються в особливому значенні, притаманному лише певному жанру документа або офіційно-діловому стилю загалом. Наприклад: *credentials* – повноваження, *done* – здійснено, *highly assessing* – віддаючи належне, *instructing* – доручаючи, *mindful* – беручи до уваги, *party* – сторона, *whereas* – беручи до уваги та багато інших. Ці лексеми у текстах термінологізуються і їх функція зводиться до номінації спеціальних понять. Для них властиві усі риси, які характерні для будь-якого терміна – наявність дефініції, системність.

Мові документів міжнародних організацій властиве також функціонування фразових стандартів, які служать зачином, логічним переходом та кінцівкою текстів установчих документів [8, с. 6]. До них належить спеціальна лексика документів регламентаційного характеру, що сприяють реалізації мети домовленості. Наведемо декілька прикладів фразових стандартів: *The Parties understand and agree; have agreed as follows; the instruments of ratification, acceptance or approval; State Parties to the present Covenant, ... agree upon the following articles; the parties welcome and endorse; this Agreement shall enter into force upon signature, have signed the Protocol, Parties express their consent to be bound by, within ... days after this Agreement enters into force, by virtue of the commitments assumed under article.*

Варто зазначити, що процес стандартизації мови документів міжнародних організацій пов'язаний з дією принципу економії та концентрації мовних засобів вираження, необхідністю чіткості та однозначності викладу. Відсутність стандартів ускладнила б розуміння, тлумачення та переклад цих текстів.

Таким чином, аналіз текстів установчих документів міжнародних організацій дає підстави стверджувати наступне. Насамперед, для міжнародно-правових документів характерне застосування офіційно-ділового стилю. Це виявляється у вживанні усталених лексичних одиниць та термінів, які створюють ефект чіткості та офіційності. Такі риси стилю, як багатослів'я, складні конструкції, складний синтаксис, багаторазові повторення у тексті, укладачі договорів вважають вкрай необхідними і незамінними мовними засобами, оскільки вони сприяють точності, чіткості викладу, інформаційній стислості. Вагомість кожної деталі, кожного визначення, важливість точності викладу, необхідність застережень, пояснень, тлумачень та уточнень хоча й ускладнюють синтаксис, однак забезпечують ефект однозначності та всеохопності. Для реалізації цих цілей у текстах міжнародних договорів установчого характеру доволі частим і обґрунтованим є застосування спеціальної термінології, як у вигляді термінів, так і лексем та фразових стандартів, що в принципі розширює тлумачення терміну як лексичної одиниці, доповнюючи його усталеними виразами та кліше.

Література:

1. Арнольд И. В. Семантическая структура слова в современном английском языке и методика ее исследования / И. В. Арнольд – Л. : Просвещение, 1966. – 192 с.
2. Богранц Р. Д. Міжнародна термінологія: перспективи для нового порядку денного // Науково-технічне слово. – 1993. – № 1. – С. 23-34.
3. Борисенко І. І. Англійська мова в міжнародних документах і дипломатичній кореспонденції / І. І. Борисенко, Л. І. Євтушенко, В. В. Дайнеко. – Київ : Логос, 1999. – 411 с.
4. Евинтов В. И. Многоязычные договоры в современном международном праве / В. И. Евинтов – Київ : Наукова думка, 1981. – 134 с.
5. Зарума-Панських О. Р. Англійська лексика міжнародних договорів: структурні, семантичні та дискурсні особливості: Автореф. дис. ... канд. філолог. наук: спец. 10.02.04 "Германські мови" / О. Р. Зарума-Панських. – Львів, 2001. – 21 с.
6. Зарума-Панських О. Р. Генезис, контрастивна семантика та детермінація політологічних понять // Вісник Львівського університету. Сер. Міжнародні відносини. – 1999. – Вип. 1. – С. 433-440.
7. Зарума-Панських О. Р. Лексико-семантичні особливості текстів міжнародних договорів // Іноземна філологія. – 1999. – Вип. 111. – С. 144-149.
8. Иссерлин Е. М. Лексика и фразеология современных дипломатических документов / Е. М. Иссерлин. – Москва : Из-во Моск. полиграф. ин-та, 1966. – 15 с.
9. Калюжна В. В. Стиль англоязычных документов международных организаций / В. В. Калюжна. – К. : Наукова думка, 1982. – 122 с.
10. Крючкова Т. Б. Особенности формирования и развития общественно-политической лексики и терминологии / Т. Б. Крючкова. – Москва : Наука, 1989. – 149 с.
11. Политическая лингвистика: [учеб. пособие / А. П. Чудинов]. – 3-е изд., испр. – М. : Флинта: Наука, 2008. – 256 с.
12. Розенталь Д. Э. Практическая стилистика / Д. Э. Розенталь. – М. : Высшая школа, 1987. – 398 с.
13. Словарь международного права / [под ред. Б. М. Клименко, В. Ф. Петровского, Ю. М. Рыбакова]. – М. : Международные отношения, 1982. – 244 с.
14. Стриженко А. А. Об особенностях организации текстов, относящихся к разным функциональным стилям / А. А. Стриженко, Л. И. Кручинина. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1985. – 176 с.
15. Swales J. M. Genre Analysis. English in academic and research settings / J. M. Swales. – Cambridge, 1993. – 260 p.